

بررسی سرمایه اجتماعی زنان و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن

(مورد دانشجویان دختر دانشگاه پیام نور اصفهان)

محمد علی زکی^۱

دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۰۲/۱۰

پذیرش نهایی: ۱۳۹۴/۰۶/۲۴

چکیده

با توجه به نقش و کارکرد زنان در عرصه‌های گوناگون نظام اجتماعی، هدف این تحقیق، بررسی سرمایه اجتماعی زنان، عوامل آن و هم چنین بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر آن خواهد بود. روش این پژوهش، پیمایشی و ابزار جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از پرسشنامه سرمایه اجتماعی اونیکس و بولن (۲۰۰۰ و ۲۰۱۲) است که این ابزار دو جنبه اصلی ساختاری و شناختی و هم‌چنین هشت عامل فرعی سرمایه اجتماعی را مورد سنجش قرار داده است. جامعه آماری تمام دانشجویان دختر یکی از واحدهای دانشگاه پیام نور استان اصفهان و نمونه آماری شامل ۲۰۰ دانشجو در نظر گرفته شد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی زنان در حد کمتر از متوسط ارزیابی شده است. اگرچه بیشترین عوامل سرمایه اجتماعی زنان نمره بیش از متوسط دارد (به ترتیب سه عامل روابط اجتماعی با بستگان و دوستان، فعال بودن در متن و محتوای اجتماعی و مدارای فرهنگی) بقیه پنج عامل سرمایه اجتماعی (احساس اعتماد و امنیت، ارزشمندی زندگی، زمینه‌های کاری، روابط همسایگی و مشارکت در اجتماع محلی) در بردارنده نمره‌های میانگین کمتر از سه گزارش شده است. نتایج آزمون فرضیات تحقیق بیانگر این است که تفاوت معناداری در سرمایه اجتماعی زنان بر حسب پنج متغیر اجتماعی و آموزشی وضع تأهل، نوع رشته تحصیلی، سال تحصیلی آموزشی، گروه‌های سنی و هم چنین شهر محل اقامت و سکونت وجود ندارد و در سرمایه اجتماعی زنان نوعی همگونی (تجانس) اجتماعی مشاهده شده است.

کلید واژه‌ها: سرمایه اجتماعی زنان، دانشجویان دانشگاه پیام نور، عوامل سرمایه اجتماعی.

مقدمه

در دهه ۱۹۶۰ پژوهشگران و کارگزاران توسعه به تأثیر کیفیت نیروی کار پی بردند و از آن زمان به بعد مفهوم سرمایه انسانی مورد توجه قرار گرفت. استفاده از مفهوم سرمایه انسانی تا حدودی توانست خلأ علمی در فهم علت رشد اقتصادی و تفاوت در میزان موفقیت‌های پروژه‌های توسعه را پر کند؛ ولی در دهه ۱۹۸۰، ابزار مفهومی جدیدی مطرح شد که تأکید اصلی آن بر ویژگی‌های روابط اجتماعی بین انسانهاست. پذیرش و محبوبیت این ابزار جدید تحت عنوان سرمایه اجتماعی به لحاظ کاربرد آن در سطوح مختلف (خرد، میانه و کلان) در حوزه‌های مختلف زندگی اجتماعی - اقتصادی است. در دهه اخیر با شناسایی هر چه بیشتر حوزه‌های تحت تأثیر سرمایه اجتماعی، تقاضای زیادی برای بررسی تجربی آن پدید آمده است؛ به عبارت دیگر به نظر می‌رسد که تقاضا برای سنجش تجربی سرمایه اجتماعی بمراتب از عرضه آن بیشتر است. پیچیدگی و چند بعدی بودن مفهوم سرمایه اجتماعی، باعث شده است که مفهوم سازی سرمایه اجتماعی بیشتر از سنجش آن مورد توجه باشد.

از اواخر دهه ۸۰ میلادی یعنی زمانی که کلمن، بوردیو، پاتنام و فوکویاما مفهوم سرمایه اجتماعی را وارد علوم اجتماعی کردند تا به امروز، این مفهوم همچنان سلطه خود را بر محافل جهان بویژه جامعه‌شناسی حفظ کرده است. به باور برخی جامعه‌شناسان، دهه ۹۰ دوره ظهور موضوعات جدیدی بود که اعتماد اجتماعی و سرمایه اجتماعی مهمترین آنها را تشکیل می‌دهد. ادبیات سرمایه اجتماعی در مفهوم جدید، بیشتر مدیون کلمن و بوردیو در دهه ۱۹۸۰، پاتنام در دهه ۱۹۹۰ و فوکویاما در سالهای پایانی دهه ۱۹۹۰ و ابتدای دهه ۲۰۰۰ است. مفهوم سرمایه اجتماعی را می‌توان شبکه‌ها و فرصتهایی دانست که برای بسیج منابع به منظور حل بسیاری از مشکلات سیاسی و اجتماعی نقش مهمی دارد. سرمایه اجتماعی درمانی است برای پیامدهای زیانبار ناشی از نبود یکپارچگی اجتماعی و زوال انسجام اجتماعی. سرمایه اجتماعی راهی است برای تقویت همکاری، دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی، ارتقای سطح بهداشت، توسعه فناوری، کاهش فقر، ادغام اجتماعی و کاهش جرم.

گرایشهای اصلی جامعه‌شناختی در تحلیل و تبیین سرمایه اجتماعی عبارت است از (زکی، ۱۳۹۱: ۱) ماهیت سرمایه اجتماعی چگونه است؟ وضعیت کنونی سرمایه اجتماعی چگونه است؟ انواع عوامل گوناگون سرمایه اجتماعی کدام است؟ (۲) چه عواملی موجب شکل‌گیری سرمایه

اجتماعی می‌شود؟ تأثیر عوامل گوناگون مورد نظر در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی چه مقدار است؟ پیشایندهای سرمایه اجتماعی کدام است؟ تأثیر هر کدام از آنها به چه میزان است؟ (۳) تأثیرات و کارکردهای مختلف سرمایه اجتماعی در سطوح متعدد زندگی اجتماعی، سیاسی، تربیتی، خانوادگی، فردی و فرهنگی چیست؟ راه‌های ساختاری افزایش سرمایه اجتماعی چیست؟ پسایندهای سرمایه اجتماعی کدام است؟ (۴) الگوهای اجتماعی سرمایه اجتماعی بر حسب جنس، سن، دین، نژاد، تحصیلات، وضع تأهل، اشتغال، قومیت، وضعیت طبقاتی، حوزه‌های اجتماعی شهری و روستایی و گروه‌های اجتماعی خاص (زنان، جوانان، سالمندان، دانش‌آموزان، معلمان و غیره) کدام است؟ (۵) تمایزات (تفکیک‌ها) اجتماعی در زمینه سرمایه اجتماعی بر حسب الگوهای اجتماعی پیشین چگونه است؟ آیا سرمایه اجتماعی بر حسب الگوهای اجتماعی فاصله و تفاوت وجود دارد؟ وضعیت همگونی یا ناهمگونی در زمینه سرمایه اجتماعی چگونه است؟ (۶) گونه‌ها و وجوه سرمایه اجتماعی مدرسه‌ای، خانوادگی، فردی، اینترنتی، سازمانی، اقتصادی، دینی، فرهنگی و غیره چگونه است؟ (۷) گرایشها و تمایلات در زمینه سرمایه اجتماعی در ایران بر حسب زمان چگونه است؟ تغییرات و تحولات در سرمایه اجتماعی در ایران چگونه است؟ روند سرمایه اجتماعی چگونه است؟

اونیکس و بولن (۲۰۰۰) هشت عنصر مهم سرمایه اجتماعی را به این قرار مطرح کرده‌اند که شامل دو بعد اصلی شناختی و ساختاری سرمایه اجتماعی است: (۱) ابعاد شناختی (هنجارهای اعتماد) سرمایه اجتماعی شامل چهار عامل مشارکت در اجتماع محلی، روابط همسایگی، روابط اجتماعی با بستگان و دوستان و زمینه‌های کاری و شغلی. (۲) سازه‌های ساختاری و ادراکی سرمایه اجتماعی شامل چهار عامل فعال‌بودن در متن اجتماعی، احساس اعتماد و امنیت اجتماعی، مدارای فرهنگی و ارزشمندی و مفید بودن زندگی.

رابرت پاتنام (۲۰۰۰) در بررسی اهمیت سرمایه اجتماعی، فصل چهارم کتاب بولینگ تنهایی را به این موضوع اختصاص داده است و مدخل ورودی بحث را با این پرسش آغاز می‌کند که چرا سرمایه اجتماعی از اهمیت برخوردار است. پاتنام معتقد است که در درجه اول اهمیت با وجود سرمایه اجتماعی به شهروندان این امکان داده می‌شود که مسائل و مشکلات جمعی خود را ساده‌تر حل کنند. هنگامی که مردم با یکدیگر و آن هم به صورت جمعی کار و مشارکت می‌کنند، نسبت به زمانی که به صورت انفرادی به فعالیت می‌پردازند، بهتر عمل می‌کنند. دوم اینکه سرمایه اجتماعی وضعیتی را فراهم می‌آورد که جوامع به سمت توسعه و ترقی می‌روند. سوم اینکه سرمایه

اجتماعی با گسترش آگاهیها، بهره و نصیب ما را از منابع کمیاب بهبود می‌بخشد. چهارم اینکه سرمایه اجتماعی از خلال فرایندهای روانی و زیستی در راستای بهبود حیات افراد عمل می‌کند. سرانجام اینکه سرمایه اجتماعی به دلیل ارتباطش با سایر پدیده‌های بنیادین جامعه نظیر نظم اجتماعی، وفاق اجتماعی، رضایت اجتماعی، تعهد و پیوند اجتماعی، انسجام اجتماعی، روابط و تعاملات اجتماعی، امنیت و احساس امنیت اجتماعی و مشارکت اجتماعی از اهمیتی خاص و ویژه برای مطالعه و تبیین برخوردار است. دلائلی نشان می‌دهد که چرا به این ویژگی فرهنگی - اجتماعی سرمایه اطلاق می‌شود: (۱) سرمایه اجتماعی همانند سرمایه انسانی و فیزیکی به مراقبت نیاز دارد. اگر سرمایه اجتماعی مصرف نشود، مستهلک می‌شود و در صورت مصرف به صورت تصاعدی هم‌افزایی دارد. (۲) سرمایه اجتماعی می‌تواند جانشین یا مکمل سرمایه مادی، انسانی و یا فیزیکی شود. (۳) سرمایه اجتماعی امکانی است که می‌توان آن را برای آینده سرمایه‌گذاری کرد و به بازدهی آن امیدوار بود. (۴) سرمایه اجتماعی مانند کالاهای عمومی است که به مالکیت فردی در نمی‌آید و استفاده از آن غیر رقابتی است. (۵) نهایت اینکه سرمایه اجتماعی مولد است و برخی اهداف را محقق می‌سازد.

در تبیین ضرورت و اهمیت تحقیق می‌توان ابراز کرد که سرمایه اجتماعی به این دلیل برای نظریه پردازان و سیاستگذاران اجتماعی مهم است که کارکردها و پیامدهای فراوانی برای جامعه همراه داشته است. کارکردهای سرمایه اجتماعی هم در سطح فردی (خرد) و بیشتر در سطوح اجتماعی (کلان) نمایان می‌شود که شامل این موارد است: (۱) خانواده و مسائل جوانان (۲) مدرسه و آموزش (۳) زندگی اجتماعی (۴) کار و سازمان (۵) دموکراسی و حاکمیت (۶) کنش جمعی و مشارکت (۷) سلامت (۸) جرم و خشونت (۹) توسعه اقتصادی (موسوی و شیانی، ۱۳۹۴).

زنان نیمی از ساختار اجتماعی ایران را به خود اختصاص داده‌اند؛ بنابراین در راستای تأثیرات پنجگانه سرمایه اجتماعی از نظر پاتنام، برخورداری زنان از سرمایه اجتماعی می‌تواند اثر خود را در حوزه‌ها و بخشهای مختلف زندگی فردی، اجتماعی، سیاسی و خانوادگی زنان نمایان سازد و بر میزان سلامت روانی - اجتماعی، کارآمدی و هم‌چنین توانمندی زنان بیفزاید. تأثیر سرمایه اجتماعی زنان به حوزه آنان محدود نمی‌شود بلکه در سطوح مختلف ساختار اجتماعی ایران نمایان می‌شود. برخورداری زنان از سرمایه اجتماعی در صحنه‌های مختلف نظام اجتماعی بروز داده می‌شود. از سوئی دیگر تخریب و یا افول سرمایه اجتماعی زنان موجب بروز بسیاری از مسائل اجتماعی هم در سطح زنان و بویژه در سطح جامعه می‌شود.

علاوه بر آن ضرورت و اهمیت این تحقیق از دو جهت همزمان قابل بررسی است: نخست اینکه با توجه به گرایشهای پژوهشی معرفی شده و هم‌چنین مرور پژوهشهای ایرانی می‌توان دریافت که پژوهشهای اندکی در زمینه سرمایه اجتماعی زنان (برای نمونه خواجه نوری و مقدس، ۱۳۸۷؛ شاکری نیا، ۱۳۸۹؛ رفعت جاه و قربانی، ۱۳۹۰؛ نیازی و همکاران، ۱۳۹۰؛ قدرتی و همکاران، ۱۳۹۰؛ قجری و علیخانی فرادنبه، ۱۳۹۱؛ نزه‌ای و همکاران، ۱۳۹۱ و سفیری و صدفی، ۱۳۹۱) انجام شده است. نیمی از ساختار اجتماعی ایران را زنان تشکیل می‌دهند که با توجه به اهمیت نقشی که آنان در عرصه‌های گوناگون اجتماعی، تربیتی، خانوادگی و اقتصادی ایفاء می‌کنند، این تحقیق جهتگیری پژوهشی خود را به بررسی موضوع سرمایه اجتماعی زنان اختصاص داده است.

دوم اینکه مطالعات متعددی به بررسی سرمایه اجتماعی بین جوانان در ایران (شیانی و همکاران، ۱۳۸۸)، جوانان شهرهای همدان (محمدی و همکاران، ۱۳۸۹)، شیراز (ایمان و همکار، ۱۳۸۹ و سروش و همکار، ۱۳۸۹)، یزد (پارسا مهر و همکار، ۱۳۹۰)، ساری (جان حسنی و همکاران، ۱۳۹۲) و بابلسر (خوش‌فر و همکاران، ۱۳۹۲) پرداخته‌اند. علاوه بر آن پژوهشهای متعددی به بررسی سرمایه اجتماعی بین دانشجویان دانشگاه‌های دولتی ایران (تهران، شیراز، تبریز، مشهد) (برای نمونه پژوهشهای وحیدا و همکاران، ۱۳۸۳؛ مظلوم خراسانی و همکاران، ۱۳۸۴؛ جواهری و باقری، ۱۳۸۶؛ ایمان و همکاران، ۱۳۸۷؛ مرشدی و شیرینی، ۱۳۸۷؛ شارع پور و همکاران، ۱۳۸۸؛ باقری یزدی، ۱۳۹۰؛ بهادری و همکاران، ۱۳۹۱ و ۱۳۹۳ و عباس زاده و همکاران، ۱۳۹۲) توجه کرده‌اند اما تحقیقی به طور خاص و مشخص به بررسی سرمایه اجتماعی بین دانشجویان دانشگاه پیام نور نپرداخته است. با توجه به تفاوت اساسی دانشگاه پیام نور در مقایسه با سایر دانشگاه‌های دولتی و... که ساختاری حضوری دارند، این تحقیق برای مطالعه وضعیت سرمایه اجتماعی زنان، گروه اجتماعی دانشجویان دانشگاه پیام نور را اساس پژوهش قرار خواهد داد. پژوهشهای بسیاری در حوزه سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه‌های مختلف دولتی ایران انجام شده است؛ اما تحقیقی مشخص در این باره در مورد دانشجویان دانشگاه پیام نور صورت نگرفته است.

بر اساس این دو جهتگیری، علاقه خاص این تحقیق، بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی زنان خواهد بود که گروه سنی جوانان دانشجوی دانشگاه پیام نور به عنوان مورد خاص انتخاب گردیده است و بر آن اساس پژوهش صورت گرفت.

سؤالات پژوهش عبارت است از:

- ۱- میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان دختر دانشگاه پیام نور اصفهان چقدر است؟
 - ۲- وضعیت عوامل هشتمگانه سرمایه اجتماعی دانشجویان دختر دانشگاه پیام نور اصفهان و رتبه‌بندی آنها چگونه است؟
 - ۳- تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی (سن، رشته تحصیلی، ترم تحصیلی، نوع شهر محل سکونت و وضع تأهل) بر سرمایه اجتماعی دانشجویان دختر دانشگاه پیام نور اصفهان چگونه است؟
 - ۴- کدام یک از عوامل اجتماعی بیشترین نقش را در تبیین سرمایه اجتماعی دانشجویان دختر دانشگاه پیام نور اصفهان ایفا می‌کند؟
- در چند سال اخیر، سرمایه اجتماعی به طور گسترده در علوم اجتماعی مورد بحث قرار گرفته است. تعداد مقاله‌های علمی مربوط به سرمایه اجتماعی تا قبل از سال ۱۹۸۱ در مجموع ۲۰ مقاله بود که از سال ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۵ به ۱۰۹ مقاله و تا مارس ۱۹۹۹، به ۱۰۰۳ مقاله رسید (هالپرن، ۲۰۰۵: ۶).

پیشینه پژوهش

پیران و همکاران (۱۳۸۵) معتقدند که لازمه بررسی الگوهای نظری، مطالعه دقیق چارچوب مفهومی سرمایه اجتماعی است. بر این اساس تعاریفی در محدوده نود ساله، که از سوی متفکران ارائه شده است، کارپایه یا چارچوب سرمایه اجتماعی را فهرست نموده‌اند (جدول شماره ۱). پس از بررسی و مرور تعاریف پایه‌ای، پیران نتیجه گرفته است که سه حیطه اساسی در بررسی سرمایه اجتماعی شامل منابع و پیش شرط‌های ضروری برای وقوع سرمایه اجتماعی، رابطه علی بین اجزای ساختاری و نهادی سرمایه اجتماعی، و بالاخره نتایج و آثار سرمایه اجتماعی وجود دارد. سه حیطه مورد نظر، موضوعات محوری در بحث سرمایه اجتماعی شناخته شده است. پیران و همکاران در نهایت به ارائه الگویی پیشنهادی برای تحلیل سرمایه اجتماعی در ایران پرداخته‌اند که شامل چهار بخش جداگانه سطوح سه گانه خرد، میانی و کلان سرمایه اجتماعی، منابع سه گانه انگیزه، فرصت و توانایی سرمایه اجتماعی، منافع (تأثیرات و پیامدهای) سه گانه اطلاعات، نفوذ و همبستگی سرمایه اجتماعی و هم چنین ابعاد و عوامل گوناگون سرمایه اجتماعی است.

جدول ۱: تعریف سرمایه اجتماعی و مفاهیم، معیار، واحد و هدف آن از دیدگاه صاحب‌نظران

صاحب نظر	تعریف	مفاهیم صوری	معیار	واحد	هدف
هانی فان (۱۹۱۶)	چیزی است که اشیای ملموس را در زندگی روزمره بیشتر مردم با معنا و ارزشمند می‌سازد؛ یعنی کار خیر، دوستی، دلسوزی متقابل و رابطه اجتماعی گروهی از افراد و خانواده‌ها که با یکدیگر واحدی اجتماعی می‌سازد.	نیت و قصد خیر، دوستی، علاقه‌مندی و جذبۀ دو سویه، روابط اجتماعی، احترام متقابل و تیمارگری	درونی	فرد، خانواده، گروه	ساختن اجتماع محلی
جین جاکوب (۱۹۶۱)	شبکه‌های شهری، سرمایه اجتماعی بدون جایگزین شهر است و هر سرمایه‌ای که از کف برود بر نمی‌گردد؛ مگر سرمایه جدیدی دوباره اثبات شود.	شبکه‌های اجتماعی مستتر در همسایگی	درونی	گروه، شهر	نهاد سازی، شبکه سازی
لوری (۱۹۷۷)	سرمایه اجتماعی کمک افراد به یکدیگر به شکل منابعی است که در اختیار یکدیگر قرار می‌دهند و لذا زمینه تبعیض نسبت به دیگران را فراهم می‌آورد. در مسیر ترقی هیچ کس به تنهایی سفر نمی‌کند.	فرصت خلق سرمایه	بیرونی	گروه، طبقه اجتماعی، سامانه، ساختار	نابرابری
پیر بوردیو (۱۹۸۶)	مجموع منابع بالفعل و بالقوه که به داشتن شبکه پایداری از روابط متقابل کم و بیش نهادینه شده ناشی از آشنایی، مورد پذیرش قرار گرفتن و شناخته شده بودن، متصل و مربوط است.	شبکه اجتماعی، عضویت، اجتماعی شدن در درون خانواده، تعلیم و تربیت، ارتباط متقابل، منابع، دسترسی کنشگر، ساختار اجتماعی	بیرونی	فرد، گروه، نهاد	نهادسازی، شبکه سازی
جیمز کلمن (۱۹۸۸)	جنبه‌هایی از ساختار اجتماعی که اعضا از آن به عنوان منبع رسیدن به منافع خود استفاده می‌کنند.	اعتماد، اختیار، تعهدات، انتظارات، ارزشها و هنجارها	درونی بیرونی	فردی، گروهی و جمعی	رسیدن به سرمایه انسانی، اجتماعی و توسعه سیاسی
گری بیکر (۱۹۹۰)	منبعی که از طریق دگرگونی در روابط متقابل به دست می‌آید و کنشگر از ساختارهای اجتماعی خاص، آن را به کف می‌آورد و برای رسیدن به علائق و منافع خود به کار می‌برد.	منافع فردی و جمعی روابط متقابل منابع	بیرونی	فرد، گروه	منافع گروهی و فردی
پاتنام (۱۹۹۵ و ۲۰۰۰)	ویژگیها یا مشخصات سازمان اجتماعی مانند (شبکه ها، هنجارها و اعتماد اجتماعی) را در بر می‌گیرد که همکاری متقابل و هماهنگی در جهت منافع مشترک را آسان می‌سازد.	ویژگی سازمان اجتماعی، شبکه اجتماعی	درونی	فرد، گروه	منافع فردی، گروهی
اینگلهارت (۱۹۹۷)	سرمایه اجتماعی فرهنگ اعتماد و مداراست که درون آن شبکه‌های گسترده انجمن‌های داوطلبانه پدید می‌آید.	فرهنگ اعتماد و مدارا، شبکه انجمن‌های داوطلبانه، توسعه نفع جمعی	درونی	فرد، گروه	منافع فردی، گروهی

ادامه جدول ۱: تعریف سرمایه اجتماعی و مفاهیم، معیار، واحد و هدف آن از دیدگاه صاحب‌نظران

صاحب نظر	تعریف	مفاهیم صوری	معیار	واحد	هدف
فوکویاما (۱۹۹۷)	مجموعه‌ای از ارزشها یا هنجارهای غیر رسمی که اعضای یک گروه مشترکاً بدان باور دارند و همکاری بین آنان را مجاز می‌شمرند و آسان می‌کنند.	ارزشها و هنجارهای غیر رسمی مشترک بین اعضای گروه، تعاون و همکاری	درونی	فرد، گروه	منافع فردی، گروهی
برهم و راهن (۱۹۹۷)	رشته روابط متقابل همکارانه بین شهروندانی که حل مشکلات عمل جمعی را آسان می‌کند.	روابط متقابل اجتماعی، رفتار فردی، رشد اقتصادی	درونی	گروه	منافع گروهی، شهروندی
وول کاک و نارایان (۲۰۰۰)	هنجارها و شبکه‌هایی که به مردم برای کنش جمعی یاری می‌رساند. مهم نیست چه می‌دانی؛ مهم این است که چه کسی را می‌شناسی.	هنجارها، شبکه‌ها، عمل جمعی	درونی	ساختار اجتماعی	منافع جمعی
ژوزف استیگلتز (۲۰۰۲)	اقتصاد دانان غالباً به ملاطی که جامعه را به هم پیوند می‌زند، سرمایه اجتماعی می‌گویند.	ملاط پیوند دهنده اجتماع	درونی	ساختار اجتماعی	منافع جمعی
چای یو و همکاران (۲۰۰۵)	سرمایه اجتماعی با در اختیار قرار دادن دانش مفید در مورد فرصتهای موجود از طریق شبکه پیوندها، کنش افراد درون ساختار اجتماعی را آسان می‌کند.	مبادله اطلاعات، فرصتهای اجتماعی، شبکه اجتماعی، کنشهای اجتماعی	درونی	فرد و جمع	منافع فردی و جمعی
ادواردز (۲۰۰۴)	سرمایه اجتماعی به ارزشها و هنجارهایی مربوط است که از پیوندها و روابط متقابل گروهی و اجتماعی تفاهم شده مردم نشأت می‌گیرد و به نوبه خود پدیدآورنده آن پیوندها و روابط متقابل نیز به شمار می‌رود.	ارزشها و هنجارها، پیوند و روابط اجتماعی و شبکه های اجتماعی	درونی	ساختار اجتماعی	منافع جمعی
مینات (۲۰۰۵)	سرمایه اجتماعی موضوعی مربوط به سازمان اجتماعی است و منبع بالقوه ارزش به شمار می‌رود که می‌توان آن را برای اهداف راهبردی و منفعت محور مهار، و تبدیل کرد.	سازمان اجتماعی، ارزش، منفعت	درونی بیرونی	فرد و جمع	منافع فردی و گروهی

منبع: پیران و همکاران، ۱۳۸۵

محمد عبداللہی و میرطاهر موسوی (۱۳۸۶) سرمایه اجتماعی را مفهومی پیچیده و چند وجهی می‌دانند که شامل جنبه عینی یا ساختاری چون شبکه روابط بین اعیان اجتماعی و جنبه ذهنی یا شناختی نظیر اعتماد اجتماعی بین اشخاص و افراد و گروه‌ها و نهادهای اجتماعی در نظر گرفته شده است. بین جنبه‌های عینی و ذهنی و بین عوامل یا ابعاد سرمایه اجتماعی همبستگی ارگانیک برقرار است به طوری که در تعامل با هم به عنوان مجموعه‌ای مرتبط به هم، کلیت واحدی را پدید می‌آورد که سرمایه اجتماعی نام دارد. بنابراین سرمایه اجتماعی، پدیده‌ای جمعی و کلیتی متمایز از اجزا است. سرمایه اجتماعی با این مضمون، تابعی از مجموعه به هم پیوسته‌ای از موقعیتهای و عوامل سطوح سه گانه خرد، میانی و کلان است که هر دسته از آنها در فرایند شکل‌گیری و تغییرات

سرمایه اجتماعی سهمی دارد. سرمایه هم به نوبه خود بر فرایند توسعه انسانی و اجتماعی، آسان‌کننده کنشها، توسعه فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، کنش آسیب‌های اجتماعی، احساس سلامت، رضایت و شادی افراد مؤثر است. نتیجه نهایی اینکه سرمایه را باید در این سه حیطه شامل منابع و عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی، عوامل سرمایه اجتماعی و هم چنین تأثیرات و پیامدهای سرمایه اجتماعی مطالعه نمود. عبداللهی و میر طاهر موسوی بر این اساس الگویی مشابه الگوی پیران و همکاران (۱۳۸۵) ارائه کرده، و آن را در ایران مورد آزمون قرار داده‌اند.

مطالعاتی که در زمینه سرمایه اجتماعی انجام شده با رویکردهای نظری و موضوعی متفاوتی به این مسئله نگاه کرده است و لذا تنوع و تکثر مفهومی فراوانی در این زمینه هست. به این منظور موسوی و شیانی (۱۳۹۴) با ترسیم جدولی به معرفی مفاهیم ۵۱ گانه کلیدی از سال ۱۹۱۶ تا ۲۰۱۳ میلادی پرداخته‌اند که به دو دلیل اهمیت ویژه دارد: از یک سو تحولات مفهومی سرمایه اجتماعی را در قالب زمانی ۹۷ ساله بررسی می‌کند و از سوی دیگر مهم‌ترین مفاهیم و فراوانی تکرار آنها را نشان می‌دهد. بر اساس این دو بعد، عمق مفهومی سرمایه اجتماعی و تحولات آن رصد می‌شود. (موسوی و شیانی، ۱۳۹۴).

نارایان و کاسیدی (۲۰۰۱) با تأکید بر پیچیده بودن مفهوم سرمایه اجتماعی، الگویی را بر اساس داده‌های واقعی براساس کشور غنا و اوگاندا ارائه کرده‌اند که شامل سه حیطه منابع یا عوامل تعیین‌کننده سرمایه اجتماعی، عوامل یا گونه‌های سرمایه اجتماعی و در نهایت تأثیرات و پیامدهای اجتماعی سیاسی اقتصادی سرمایه اجتماعی است.

استون و هاگس (۲۰۰۲) در قالب مؤسسه مطالعات خانواده استرالیا الگویی برای تبیین و تحلیل سرمایه اجتماعی ارائه کرده‌اند که چارچوبی مفهومی را از سرمایه اجتماعی ایجاد می‌کند که بین ویژگی‌های مختلف شبکه (به طور اساسی هنجارهای اعتماد و رابطه متقابل، اندازه، فشردگی و تنوع شبکه) برای شبکه‌های مختلف در سه حوزه اجتماعی تمایز قائل می‌شود: غیر رسمی، عام و نهادی شده (نمودار شماره ۱). این چارچوب و الگو اذعان می‌کند که سرمایه اجتماعی می‌تواند دامنه‌ای از عوامل تأثیرگذار و هم‌چنین کارکردها و پیامدهای احتمالی را با آثار تعاملی بین آنها داشته باشد. الگوی استون و هاگس (۲۰۰۲) علاوه بر پیشنهاد عوامل سرمایه اجتماعی، نشان‌دهنده عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی (پیشایندها) و هم چنین تأثیرات، پیامدها و کارکردهای سرمایه اجتماعی (پسایندها) است. براساس الگوی استون و هاگس، سرمایه اجتماعی را می‌توان شبکه‌های روابط اجتماعی تعریف نمود که با هنجارهای اعتماد و رابطه متقابل متمایز می‌شود. سرمایه اجتماعی

مورد نظر به پیامدهای نفع متقابل منجر می‌شود.

نمودار ۱: الگوی نظری و چارچوب مفهومی سرمایه اجتماعی (استون و هاکس، ۲۰۰۲)

تاریخچه تحقیق را می‌توان در سه بخش مستقل ذیل معرفی کرد:

الف) دسته نخست پژوهشها به عموم تحقیقات سرمایه اجتماعی در ایران اختصاص دارد. پژوهش زکی (۱۳۹۳) بیانگر این است که طی سالهای ۱۳۸۰ تا پایان تابستان سال ۱۳۹۱، ۲۸۱ مقاله در مجلات علمی - پژوهشی در پایگاه اطلاع رسانی مجلات علمی جهاد دانشگاهی به ثبت رسیده و این تعداد مقالات نشانه روند افزایشی بسیار چشمگیر در چاپ مقالات پژوهشی بوده به گونه‌ای که فقط ۳ درصد چاپ مقالات پژوهشی به سالهای ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۳ اختصاص داشته، ۱۰ درصد مقالات چاپ شده به سالهای ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ مربوط بوده، ۱۹ درصد مقالات در سالهای ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ به چاپ رسیده است. در حالی که ۳۴ درصد مقالات پژوهشی سرمایه اجتماعی در سالهای ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹ منتشر شده است. بیش از نیمی از پژوهشهای سرمایه اجتماعی در ایران به تنهایی به سال ۱۳۸۹ تاکنون اختصاص دارد (۵۴ درصد) که این نتایج معرف اهمیت موضوع سرمایه اجتماعی در مقایسه با سالهای دیگر است (زکی، ۱۳۹۳).

نتایج نهایی این تحقیق معرف این است که بیشترین پژوهشهای سرمایه اجتماعی در ایران به پسایندها و کارکردهای سرمایه اجتماعی اختصاص داشته (۴۸ درصد) و پژوهشهای مربوط به وضعیت سرمایه اجتماعی در ایران با ۱۷ درصد در مرتبه دوم اهمیت قرار داشته است. پژوهشها در زمینه بررسی پیشایندهای سرمایه اجتماعی با ۱۵ درصد در مرتبه سوم جای گرفته است (زکی، ۱۳۹۳).

جدول ۲: گرایشهای پژوهشی سرمایه اجتماعی در ایران تا پایان تابستان ۱۳۹۱

درصد	تعداد	گرایشهای پژوهشی
۱۴	۴۰	کلیات سرمایه اجتماعی در ایران
۱۶	۴۶	عوامل مؤثر در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی در ایران (پسایندها)
۴۷	۱۳۱	تأثیرات، پیامدها و کارکردهای سرمایه اجتماعی در ایران (پسایندها)
۷	۱۹	عوامل همبسته با سرمایه اجتماعی در ایران (همبسته‌ها)
۱۶	۴۵	وضعیت و میزان و بررسی ملی سرمایه اجتماعی در ایران
۱۰۰	۲۸۱	جمع

منبع: زکی، ۱۳۹۳

ب) دسته دوم پژوهشها به مقالاتی اختصاص دارد که با استفاده از الگوی سرمایه اجتماعی اونیکس و بولن در ایران انجام شده است. تحقیق سالرزاده و حسن زاده (۱۳۸۵) با هدف شناخت

میزان تأثیر سرمایه اجتماعی بر رضایت شغلی معلمان ابتدایی شهر تبریز انجام گرفت. سرمایه اجتماعی و رضایت شغلی معلمان از عاملهای بسیار مهم در زمینه توسعه و رفاه اجتماعی است. روش مطالعه در این تحقیق، پیمایشی است و از ابزار پرسشنامه ساخت یافته بهره گرفته شده است. متغیر سرمایه اجتماعی با مقیاس بولن و اونیکس و متغیر رضایت شغلی با مقیاس برایت فیلد اندازه گیری شده است. متغیر مستقل این تحقیق سرمایه اجتماعی و متغیر وابسته، رضایت شغلی است که نتایج، رابطه معنی داری بین آنها نشان می دهد. مقاله باقری یزدی (۱۳۹۰) به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با خطرپذیری در دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی تهران در سال ۱۳۸۹، پرداخته است. یافته ها نشان داد که همبستگی معنی دار منفی بین سرمایه اجتماعی با خطرپذیری در افراد مورد مطالعه وجود دارد. وجود ارتباط بین سرمایه اجتماعی و خطرپذیری، مسئولیت متولیان سلامت جامعه و دانشگاه ها را در زمینه برنامه ریزیهای اصولی پیشگیرانه و حمایتی مؤثر و مناسب در جهت ارتقای سطح سلامت اجتماعی افراد جامعه و بویژه دانشجویان، نمایان می سازد. علی بیگی و همکاران (۱۳۹۰) پژوهشی با هدف کلی بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و رضامندی از شغل کشاورزی بین کشاورزان شهرستان کرمانشاه انجام داده اند. یافته ها حاکی از وجود سرمایه اجتماعی در حد نسبتاً کمی (بویژه از بعد شناختی آن) بین کشاورزان بود که این میزان سرمایه با رضایت آنان از شغل کشاورزی ارتباط مثبتی داشت.

مطالعه رجبی گیلان و همکاران (۱۳۹۲) نشان داد که رابطه مثبتی بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی مرتبط با سلامت در معلمان وجود دارد. به نظر می رسد رشد فعالیتهای گروهی معلمان در قالب انجمن های داوطلبانه می تواند سبب افزایش اعتماد و گسترش شبکه های شخصی و در نتیجه موجب بهبود سلامت جسمی و روانی گردد. یافته های پژوهش مرادیان سرخکلانی و همکاران (۱۳۹۲) نشان می دهد که بین میزان ابعاد عملکرد جسمی، سلامت عمومی، عملکرد اجتماعی و سلامت روانی، سرزندگی و شادابی با سرمایه اجتماعی ارتباط آماری معنی داری وجود دارد. افزایش سطح سرمایه اجتماعی هر جامعه، راه نویدبخش بهبود کیفیت زندگی کارکنان بهداشتی درمانی است؛ بنابراین باید با استفاده از راهبردهایی چون تقویت شبکه اجتماعی، برقراری امنیت و تقویت اعتماد بین افراد، توسعه روابط اجتماعی و همیاری به تقویت و توسعه سرمایه اجتماعی پرداخته شود.

به دلیل اهمیت سرمایه اجتماعی، پژوهش مرادیان سرخکلانی و همکاران (۱۳۹۳) سعی دارد میزان سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن را در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تهران مورد

بررسی قرار دهد. مطالعه نشان می‌دهد که در حیطه‌های سرمایه اجتماعی کمترین میانگین به مشارکت در اجتماعات محلی و بیشترین میانگین به حیطه ارتباط با دوستان و خانواده مربوط است. هم‌چنین، سرمایه اجتماعی با متغیرهای جنس، سن و زبان (قومیت) ارتباط دارد. تحقیق نشان داد برخی حیطه‌های سرمایه اجتماعی با متغیرهایی مانند وضعیت اقتصادی، جنسیت، محل سکونت و رشته تحصیلی ارتباط دارد. مسئولان می‌توانند با در نظر گرفتن این متغیرها و مداخله‌های مناسب، میزان سرمایه اجتماعی را در دانشجویان، افزایش دهند.

ج) دسته سوم شامل پژوهش‌های سرمایه اجتماعی زنان در ایران می‌شود. خواجه نوری و مقدس (۱۳۸۷) به بررسی جهانی شدن و سرمایه اجتماعی زنان تهرانی، شیرازی و استهبانی پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که به ترتیب متغیرهای شیوه زندگی، سرمایه فرهنگی، بعد خانوار، آگاهی نسبت به قوانین و مقررات، سرمایه مالی، شهر در معرض جهانی شدن، نگرش‌های نقش جنسیتی و نهایتاً رسانه‌های جمعی بر روی هم ۳۶.۲٪ از تغییرات سرمایه اجتماعی زنان را تبیین کرده است. پژوهش شاکری نیا (۱۳۸۹) با هدف بررسی ارتباط سرمایه اجتماعی و معناداری زندگی با سلامت روان از ۷۶ زن قربانی خشونت خانوادگی انجام شده است که به مرکز پزشکی قانونی شهر رشت مراجعه کرده‌اند. نتایج تحقیق نشان داد که بین سرمایه اجتماعی، معناداری زندگی و سلامت روان زنان مورد بررسی رابطه معنی‌داری وجود دارد و متغیرهای سرمایه اجتماعی و معناداری زندگی توانسته است سلامت روان آزمودنیها را پیش‌بینی کند. در پژوهش رفعت‌جاه و قربانی (۱۳۹۰) تأثیر سرمایه اجتماعی بر ارتقای شغلی زنان مورد مطالعه قرار گرفته است. بر اساس یافته‌ها، میزان سرمایه اجتماعی (مشارکت، روابط و اعتماد اجتماعی) زنان دارای پست‌های مدیریتی، بیشتر از سایر زنان بوده است و ترکیب و ساختار آن نیز با سایر زنان تفاوت دارد. هدف اساسی تحقیق نیازی و همکاران (۱۳۹۰) تبیین دو مفهوم سرمایه اجتماعی و احساس امنیت و نیز چگونگی پیوند و تعامل ایندو متغیر بین زنان مناطق جنوب و شمال تهران در سال ۱۳۸۹، است. یافته‌های تحقیق وجود همبستگی معنی‌دار بین دو متغیر سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی را بین زنان مناطق شمال تهران (۰/۲۹) و جنوب شهر تهران (۰/۶۴) نشان می‌دهد. نوع رابطه مثبت، و بیانگر این است که با افزایش میزان سرمایه اجتماعی زنان، شاهد افزایش احساس امنیت اجتماعی بین آنان خواهیم بود.

مقاله قدرتی و همکاران (۱۳۹۰) به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی زنان متأهل و باروری آنها و

توزیع میزان باروری در مناطق مختلف شهری سبزوار می‌پردازد. نتایج مطالعه نشان می‌دهد که دو

متغیر تحصیلات زن و عضویت در گروه‌های رسمی به ترتیب مهمترین عوامل تأثیرگذار در تعداد فرزندان هر زن است که در مجموع ۲۰ درصد واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کند. رئیسی و مقدس (۱۳۹۰) به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی زنان و تقسیم کار خانگی، نمونه مورد مطالعه، زنان متأهل شهر جیرفت پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد آن است که به ترتیب متغیرهای ساخت قدرت، تعداد فرزندان، درآمد پاسخگو و سرمایه اجتماعی به طور کلی ۲۱/۵ درصد تقسیم کار خانگی را تبیین می‌کنند.

تحقیق قجری و علیخانی فرادنبه (۱۳۹۱) به مطالعه میزان سرمایه اجتماعی زنان شهر بروجن و عوامل اجتماعی تأثیرگذار بر آن پرداخته‌اند. متغیرهای سرمایه اجتماعی خانواده، سرمایه اجتماعی خویشاوندان، دینداری، سنت‌گرایی، غرب‌گرایی و مردسالاری (به طور معکوس) بر میزان سرمایه اجتماعی زنان شهر بروجن دارای تأثیر معناداری است.

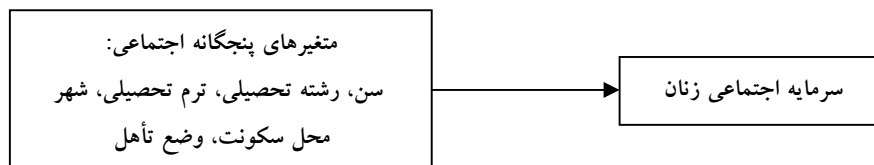
هدف از پژوهش سفیری و صدفی (۱۳۹۱) بررسی نقش و ارتباط جنسیت با سرمایه اجتماعی و عوامل آن در چهارچوب نظریه پردازان سرمایه اجتماعی است. در چهارچوب روش فراتحلیل با استفاده از روش اسنادی با تکیه بر پایان‌نامه‌های ارشد (۷۹٪) و دکتری (۲۱٪) در سطح دانشگاه-های دولتی (۹۴٪) و آزاد اسلامی (۶٪) و براساس توزیع پژوهشها (پایان‌نامه‌ها و طرحهای پژوهشی) به ترتیب در حوزه سرمایه اجتماعی ۴۱ مورد (۴۳٪)، اعتماد اجتماعی ۲۸ مورد (۳۰٪)، و مشارکت اجتماعی ۲۶ مورد (۲۷٪) چنین برمی‌آید که طبق نتایج فراتحلیل فرضیه‌های تحقیقات، اولاً رابطه بین جنسیت با سرمایه اجتماعی، حاکی از همگونی داده‌ها و در عین حال پذیرش همبستگی قابل قبول بین جنسیت با سرمایه اجتماعی است. ثانیاً رابطه بین جنسیت با اعتماد اجتماعی، حاکی از همگونی داده‌ها و در عین حال پذیرش همبستگی قابل قبول بین جنسیت با اعتماد اجتماعی است. ثالثاً رابطه بین جنسیت با مشارکت اجتماعی، حاکی از ناهمگونی داده‌ها و در عین حال عدم پذیرش همبستگی قابل قبول بین جنسیت با مشارکت اجتماعی در تحقیقات یاد شده است.

نره‌ای و همکاران (۱۳۹۱) تحقیقی پیمایشی با هدف ارزیابی عوامل اجتماعی - اقتصادی مؤثر بر سرمایه اجتماعی زنان (با تأکید بر نقش آن در اقتصاد گذار ایران) بین زنان ۲۰ سال به بالای شهر شیراز داشته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که درآمد، تحصیلات، نوع شغل و طبقه اقتصادی و اجتماعی از عوامل مؤثر و افزایش دهنده سرمایه اجتماعی زنان در کشور است.

هدف از تحقیق ابراهیم نجف‌آبادی و سام آرام (۱۳۹۲) بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و

احساس شادی زنان جوان (۱۵-۲۴ ساله) شهر اصفهان است. میانگین احساس شادی بین زنان جوان به ترتیب بعد احساسی، بعد اجتماعی و سپس بعد شناختی بیشترین میزان را به خود اختصاص داده است. سرمایه اجتماعی از چهار بعد (تعلق و علائق اجتماعی، تعهد و مسئولیت اجتماعی، اعتماد و پیوندها و تعاملات اجتماعی) تشکیل شده است. بیشترین مقدار در بعد تعلق و کمترین مقدار در بعد تعاملات اجتماعی است. رابطه سرمایه اجتماعی با شادی، مستقیم است و این رابطه در ابعاد احساسی و شناختی بیشتر به چشم می خورد.

این تحقیق در مطالعه سرمایه اجتماعی زنان سعی می کند در باید متغیرهای اجتماعی در سرمایه اجتماعی زنان دانشگاه پیام نور چه تأثیری داشته است؟ بر این اساس در الگوی تحلیلی این تحقیق، سرمایه اجتماعی زنان به عنوان متغیر ملاک و عوامل پنجگانه اجتماعی به عنوان متغیر پیش بین در نظر گرفته شده است.

نمودار ۲: الگوی پژوهش

روش پژوهش

جامعه آماری تحقیق تمام زنان دانشجوی مشغول به تحصیل در دانشگاه پیام نور یکی از مراکز استان اصفهان (مرکز شهرضا) بوده است. حجم نمونه آماری شامل ۱۰۰ دانشجوی دختر بوده است. تحقیق از نوع پیمایشی و ابزار جمع آوری اطلاعات پرسشنامه سرمایه اجتماعی اونیکس و بولن (۲۰۰۰) در نظر گرفته شده که به دو جنبه اصلی شناختی و ساختاری و هم چنین هشت عامل فرعی سرمایه اجتماعی توجه کرده است.

جدول ۳: الگوی سنجش سرمایه اجتماعی اونیکس و بولن (۲۰۰۰)

۷ گویه	(۱) مشارکت در اجتماع محلی	ابعاد شناختی (هنجارهای اعتماد) سرمایه اجتماعی (۱۹ گویه)
۶ گویه	(۲) روابط همسایگی	
۳ گویه	(۳) روابط اجتماعی با بستگان و دوستان	
۳ گویه	(۴) زمینه‌های کاری و شغلی	
۸ گویه	(۵) فعال بودن در متن اجتماعی	سازه‌های ساختاری و ادراکی سرمایه اجتماعی (۱۷ گویه)
۵ گویه	(۶) احساس اعتماد و امنیت اجتماعی	
۲ گویه	(۷) مدارای فرهنگی	
۲ گویه	(۸) ارزشمندی و مفید بودن زندگی	

پژوهش‌های متعدد ایرانی (سالار زاده و همکار، ۱۳۸۵؛ باقری یزدی و همکار، ۱۳۹۰؛ علی بیگ و همکار، ۱۳۹۰؛ مرادیان و همکاران، ۱۳۹۱) و خارجی (اوبرین و همکاران، ۲۰۰۴؛ دسیلوا و همکاران، ۲۰۰۶؛ میلر و همکاران، ۲۰۰۸؛ لومن و همکار، ۲۰۰۹؛ کریستوتاکیس و همکاران، ۲۰۱۰؛ کوئیترا و همکاران، ۲۰۱۲؛ هیر و همکاران، ۲۰۱۵) از این ابزار استفاده کرده‌اند. پایایی ابزار تحقیق در کل آزمودنیها ۰/۸۲۸ محاسبه شده که این میزان بین آزمودنیهای دختر و پسر به ترتیب ۰/۸۳۸ و ۰/۷۸ گزارش شده است. پایایی ابزار پژوهش بین دانشجویان رشته‌های علوم انسانی و علوم پایه به ترتیب ۰/۸۲ و ۰/۸۴ بدست آمده است. متغیرهای پنجگانه مستقل تحقیق عبارت است از سن، رشته تحصیلی، ترم تحصیلی، وضع تأهل و نوع شهر محل سکونت.

یافته‌های پژوهش

شاخصهای آمار توصیفی عوامل هشتگانه سرمایه اجتماعی زنان در جدول شماره ۴ نمایش داده شده است. در مجموع میانگین و انحراف معیار کل سرمایه اجتماعی دانشجویان زن به ترتیب ۹۵/۷۸ و ۱۴/۴ گزارش شده است که با توجه به سطح بندی داده‌ها می‌توان ابراز کرد که میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان در سطح کمتر از متوسط ارزیابی شده است.

جدول ۴: آماره‌های توصیفی عوامل هشنگانه و کل سرمایه اجتماعی زنان

متغیرهای تحقیق	تعداد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار
مشارکت در اجتماع محلی	۱۰۰	۶	۲۲	۱۱/۸	۴/۳۹
فعال بودن در متن اجتماعی	۱۰۰	۱۵	۳۲	۲۴/۶۸	۴/۰۴
احساس اعتماد و امنیت اجتماعی	۱۰۰	۶	۲۰	۱۳/۵	۳/۲۷
روابط همسایگی	۱۰۰	۸	۲۴	۱۵/۲۲	۴/۱۸
روابط اجتماعی با بستگان و دوستان	۱۰۰	۵	۱۵	۱۰/۳۴	۲/۲۹
مدارای فرهنگی	۱۰۰	۲	۱۰	۶/۰۲	۲/۲۶
ارزشمندی و مفید بودن زندگی	۱۰۰	۲	۸	۵/۳۲	۱/۵
زمینه‌های شغلی و کاری	۱۰۰	۴	۱۴	۸/۹	۱/۹
کل سرمایه اجتماعی	۱۰۰	۶۱	۱۲۳	۹۵/۷۸	۱۴/۴۴

پرسشنامه شامل ۳۶ گویه است که بر اساس طیف لیکرت ۵ نمره‌ای خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد تنظیم شده است و لذا حداقل و حداکثر نمره سرمایه اجتماعی زنان ۳۶ و ۱۸۰ خواهد بود. هرچه نمره افراد از پرسشنامه تحقیق بیشتر باشد به همان نسبت نمره بیشتری از سرمایه اجتماعی برخوردارند. در راستای سطح بندی سرمایه اجتماعی، نمره‌ها و داده‌های تحقیق به پنج سطح خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد تقسیم می‌شود (نمره‌های بین ۳۶ تا ۶۴ به معنای میزان خیلی کم، نمره‌های بین ۶۵ تا ۹۳ به معنای میزان کم سرمایه اجتماعی، نمره‌های بین ۹۴ تا ۱۲۲ به معنای متوسط، نمره‌های بین ۱۲۳ تا ۱۵۱ به معنای سرمایه اجتماعی زیاد و نمره‌های بین ۱۵۲ تا ۱۸۰ به معنای سرمایه اجتماعی خیلی زیاد تفسیر می‌شود). جدول شماره ۵ به سطح بندی سرمایه اجتماعی زنان می‌پردازد که با توضیحات ارائه شده پیشین می‌توان نمره‌های افراد را تفسیر، و در پنج سطح تقسیم بندی نمود. ۵۶ درصد زنان از میزان متوسط سرمایه اجتماعی برخوردارند (نمره‌های بین ۹۴ تا ۱۲۲) و ۳۶ درصد پاسخگویان میزان کم سرمایه اجتماعی را در مرتبه دوم اهمیت ابراز کرده‌اند (نمره‌های بین ۳۶ تا ۶۴). در حالی که پاسخگویان دارای میزان خیلی زیاد سرمایه اجتماعی گزارش نشده است.

جدول ۵: سطح بندی کل سرمایه اجتماعی زنان

سطوح سرمایه اجتماعی	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
تعداد (درصد)	۲	۳۶	۵۶	۶	۰

تحلیل یک متغیره

اطلاعات دانشجویان درباره پرسشنامه سرمایه اجتماعی بر عدد ۵ تقسیم شده است که در مجموع، نمره‌های سرمایه اجتماعی بین ۱ تا ۵ قابل تفسیر خواهد بود. بر این اساس، متوسط سرمایه اجتماعی زنان در این تحقیق ۲/۷۳ محاسبه شده است که کمتر از متوسط (۳) ارزیابی می‌شود. نتایج استنباطی تحقیق نشان می‌دهد که آماره آزمون تی تک نمونه دارای سطح معناداری ۰/۰۰۰ گزارش شده که معرف این است که تفاوت معناداری سرمایه اجتماعی زنان نسبت به نمره میانگین (۳) داشته است. وضعیت سرمایه اجتماعی دانشجویان کمتر از متوسط بوده است (جدول ۶).

جدول ۶: آماره آزمون تک نمونه سرمایه اجتماعی

متغیرهای تحقیق	میانگین فرضی	میانگین	مقدار آزمون	سطح معناداری آزمون
کل سرمایه اجتماعی	۳	۲/۷۳	۴/۵۱۳	۰/۰۰۰

تحلیل دومتغیره

آزمونهای تفاوتها

نتایج تحلیل استنباطی تحقیق نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی دانشجویان زن دانشگاه پیام نور اصفهان بر حسب سه موضوع وضع تأهل (مجرد و متأهل)، شهر اقامت (اصفهان و شهرضا) و نوع رشته تحصیلی (علوم پایه و علوم انسانی) تفاوت معناداری ندارد. بنابراین سه متغیر اجتماعی تأهل، محل سکونت و رشته تحصیلی در سرمایه اجتماعی زنان تأثیری نشان نداده است (جدول ۷).

جدول ۷: نتایج آزمون t سرمایه اجتماعی زنان بر حسب موضوعات پژوهش

موضوع	میانگین	انحراف معیار	مقدار آزمون (t)	سطح معناداری آزمون (t)	
وضع تأهل	۹۷/۲۱	۱۳/۷۱	۱/۶۳۶	۰/۱۰۸	مجردان
	۸۸/۲۵	۱۶/۸۱			متأهلان
شهر محل سکونت	۹۲/۵	۱۵/۱۱	۱/۸۵۶	۰/۰۷	اصفهان
	۹۹/۹۵	۱۲/۶۷			شهرضا
رشته تحصیلی دانشگاهی	۹۵/۰۴	۱۵/۰۲	۰/۳۵۹	۰/۷۲۱	علوم پایه
	۹۶/۵۲	۱۴/۱۱			علوم انسانی

آزمونهای تحلیل واریانس

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی دانشجویان زن بر حسب گروه‌های سنی و هم‌چنین سال تحصیلی آموزشی آنها تفاوت معناداری در سطح $p < 0/05$ ندارد (جدول ۸)؛ به عبارت دیگر میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان زن بر حسب گروه‌های سنی و هم‌چنین سرمایه اجتماعی پاسخگویان بر حسب سنوات تحصیلی آموزشی به یک اندازه است. آماره آزمون تحلیل واریانس بر حسب گروه‌های سنی و سالهای تحصیلی آموزشی دارای سطح معناداری به ترتیب $0/359$ و $0/209$ محاسبه شده که چون از $0/05$ بزرگتر گزارش شده است، فرض تحقیق رد می‌شود (جدول ۹).

جدول ۸: نتایج آزمون تفاوت سرمایه اجتماعی زنان بر حسب گروه‌های سنی

گروه سنی	تعداد	میانگین	انحراف معیار
۱۹-۲۰ ساله	۴۰	۹۴/۶	۱۴/۱۸
۲۱-۲۲ ساله	۳۴	۹۷/۷	۱۵/۹۴
۲۳-۲۴ ساله	۱۸	۹۵/۵	۱۱/۵
۲۵ ساله و بالاتر	۸	۸۵	۱۳/۹

F مقدار آزمون = $1/099$ اعتبار آزمون F = $0/359$

جدول ۹: نتایج آزمون تفاوت سرمایه اجتماعی زنان بر حسب سالهای مختلف تحصیلی

سالهای تحصیلی آموزشی	تعداد	میانگین	انحراف معیار
سال اول تحصیلی دانشگاه	۲۰	۹۲/۲	۱۲/۵۵
سال دوم تحصیلی دانشگاه	۳۰	۱۰۰/۲	۱۰/۸۹
سال سوم تحصیلی دانشگاه	۲۲	۱۰۰/۶	۱۶/۸۴
سال چهارم تحصیلی دانشگاه	۲۰	۹۰/۹	۱۶
سال پنجم تحصیلی و بیشتر دانشگاه	۸	۸۷	۱۶/۰۶

F مقدار آزمون = $1/534$ اعتبار آزمون F = $0/209$

تحلیل همبستگی

یافته‌های پژوهش بازگوکننده این است که بین دو متغیر سن و ترم تحصیلی با سرمایه اجتماعی زنان رابطه معناداری در سطح $p < 0/05$ وجود ندارد. (جدول ۱۰). هم‌چنین رابطه مثبت معناداری در سطح $p < 0/05$ بین کل سرمایه اجتماعی با تمامی هشت عامل فرعی سرمایه اجتماعی وجود دارد. بیشترین روابط معناداری کل سرمایه اجتماعی زنان به ترتیب به عامل فعال بودن زنان در متن اجتماعی (۰/۷۵۱)، روابط همسایگی (۰/۷۱۳) و اعتماد و امنیت (۰/۶۸۹) اختصاص دارد (جدول ۱۱).

جدول ۱۰: ماتریس همبستگی متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق

ترم آموزشی	سن	
$r = -0/12$	$r = -0/044$	سرمایه اجتماعی زنان
$p = 0/391$	$p = 0/761$	

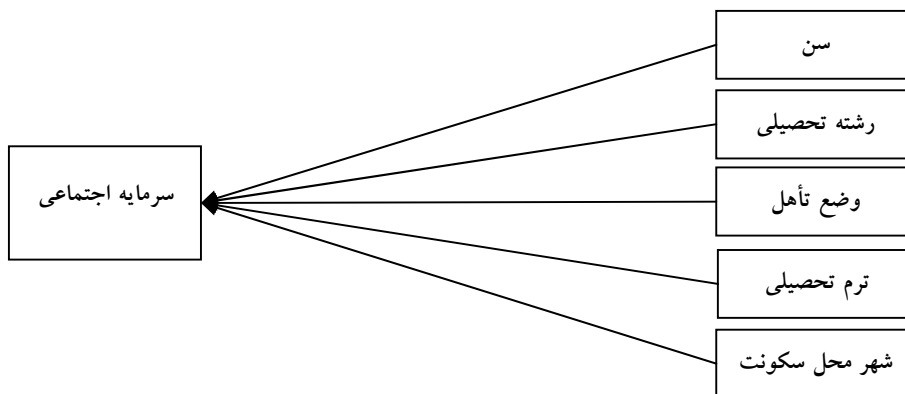
جدول ۱۱: ماتریس همبستگی هشت عامل و کل سرمایه اجتماعی زنان

روابط همسایگی	احساس اعتماد و امنیت	فعال بودن در متن اجتماعی	مشارکت در اجتماع محلی	سرمایه اجتماعی
$r = 0/713$	$r = 0/689$	$r = 0/751$	$r = 0/654$	
$p = 0/000$	$p = 0/0000$	$p = 0/0000$	$p = 0/0000$	
زمینه‌های کاری	ارزشمندی زندگی	مدارای فرهنگی	روابط اجتماعی با بستگان و دوستان	سرمایه اجتماعی
$r = 0/565$	$r = 0/345$	$r = 0/396$	$r = 0/332$	
$p = 0/000$	$p = 0/0000$	$p = 0/0000$	$p = 0/0000$	

تحلیل رگرسیون چندگانه

در بررسی قدرت پیش‌بینی پنج متغیر مستقل بر سرمایه اجتماعی زنان دانشجویان از روش تحلیل رگرسیون چندگانه به شیوه گام به گام استفاده شد. هدف از تحلیل تعیین میزان سرمایه اجتماعی زنان (متغیر وابسته) بر اساس پنج متغیر (سن، رشته تحصیلی، وضع تأهل، ترم تحصیلی، شهر محل سکونت) به عنوان متغیرهای مستقل بود. الگوی مورد نظر در نمودار ۳ نمایش داده می‌شود. یافته‌های پژوهش بیانگر این است که پنج متغیر مستقل از الگوی رگرسیون خارج شده، و هیچ

کدام از آنها در تبیین سرمایه اجتماعی زنان نقشی نداشته است.

نمودار ۳: الگوی تعیین میزان سرمایه اجتماعی براساس شش متغیر پژوهش

نتیجه گیری و پیشنهادها

در دهه ۱۹۸۰، ابزار مفهومی جدیدی در مطالعات توسعه انسانی ظهور کرد که تأکید اصلی آن بر ویژگیهای روابط اجتماعی بین انسانهاست. به باور برخی جامعه‌شناسان، دهه ۹۰ دوره ظهور موضوعات جدیدی بود که سرمایه اجتماعی مهمترین آنها را تشکیل می‌دهد. ادبیات سرمایه اجتماعی به مفهوم جدید بیشتر مدیون کلمن و بوردیو در دهه ۱۹۸۰، پاتنام در دهه ۱۹۹۰ و فوکویاما در سالهای پایانی دهه ۱۹۹۰ و ابتدای دهه ۲۰۰۰ است. مفهوم سرمایه اجتماعی را می‌توان شبکه‌ها و فرصتهایی دانست که برای بسیج منابع به منظور حل بسیاری از مشکلات سیاسی و اجتماعی نقش مهمی دارد. جامعه‌شناسی معاصر برای بررسی کمیت و کیفیت روابط اجتماعی در هر جامعه از مفهوم سرمایه اجتماعی بهره جسته است؛ اما سرمایه اجتماعی چیست؟ منظور از سرمایه اجتماعی سرمایه و منابعی است که افراد و گروه‌ها از طریق پیوند با یکدیگر می‌توانند به دست آورند (بوردیو، ۱۹۸۶؛ کلمن، ۱۹۸۸؛ پاتنام، ۱۹۹۳). سرمایه اجتماعی سرمایه‌ای است که مردم برای حل مشکلات عمومی جامعه از آن استفاده می‌کنند و از سویی دیگر در توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی و سیاست اجتماعی ایفا نقش مهمی می‌کند. سرمایه اجتماعی درمانی است برای پیامدهای مخرب ناشی از نبود یکپارچگی اجتماعی و زوال انسجام اجتماعی. سرمایه اجتماعی راهی است برای تقویت همکاری، دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی، ارتقای سطح

بهداشت، توسعه فناوری، کاهش فقر، ادغام اجتماعی و کاهش جرم. ماده ۹۸ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران دولت را مکلف می‌کند به منظور حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی، ارتقای رضایتمندی عمومی و گسترش نهادهای مدنی، طی سال اول برنامه چهارم، ساز و کارهای سنجش و ارزیابی سرمایه اجتماعی کشور را به صورت سالانه گزارش، و علل و عوامل تأثیرگذار بر آن را بررسی کند و همچنین ساز و کارهای اجرایی لازم را برای افزایش سرمایه اجتماعی تدارک ببیند. درصد قابل توجهی از ساختار اجتماعی ایران به جوانان به طور عام و دانشجویان به طور خاص اختصاص دارد. با توجه به اهمیت نقش و کارکرد دانشجویان در صحنه‌های مختلف فردی و اجتماعی، گرایش این تحقیق، بررسی سرمایه اجتماعی دانشجویان بود.

نتایج نهایی پژوهش نشان می‌دهد که پایایی ابزار سرمایه اجتماعی اونیکس و بولن (۲۰۰۰) در کل آزمودنیها ۰/۸۲۸ محاسبه شده است که با پژوهشهای داخلی (سالار زاده و همکار، ۱۳۸۵؛ باقری یزدی و همکار، ۱۳۹۰؛ علی بیگ و همکار، ۱۳۹۰؛ رجیبی گیلان و همکاران، ۱۳۹۲؛ مرادیان سرخکلانی و همکاران، ۱۳۹۳) و خارجی (اوبرین و همکاران، ۲۰۰۴؛ دسیلوا و همکاران، ۲۰۰۶؛ لومن و همکار، ۲۰۰۹؛ کریستوتاکیس و همکاران، ۲۰۱۰؛ کوئیترا و همکاران، ۲۰۱۲؛ هیر و همکاران، ۲۰۱۵) همسویی دارد. نتایج نهایی تحلیل توصیفی تحقیق در زمینه رتبه‌بندی عوامل هشتگانه سرمایه اجتماعی زنان دانشجویی یکی از مراکز دانشگاه پیام نور استان اصفهان نشان می‌دهد که به ترتیب عوامل روابط اجتماعی با بستگان و دوستان (۳/۴۴)، فعال بودن در متن و محتوای اجتماعی (۳/۰۸) و مدارای فرهنگی (۳/۰۱) محاسبه شده است. سه عامل مورد نظر دارای نمره متوسط (از ۵) بیش از میانگین سه ابراز، و بقیه پنج عامل سرمایه اجتماعی (احساس اعتماد و امنیت، ارزشمندی زندگی، زمینه‌های کاری، روابط همسایگی و مشارکت در اجتماع محلی) در بردارنده نمره‌های میانگین کمتر از سه ارزیابی شده است. بیشترین و کمترین عامل سرمایه اجتماعی دانشجویان به روابط اجتماعی با بستگان و دوستان (۳/۴۴) و مشارکت در اجتماع محلی (۱/۹۶) اختصاص داشته است (جدول ۱۱). در مجموع وضعیت سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه پیام نور اصفهان کمتر از متوسط ارزیابی شده است (جدول ۱۲).

نتایج نهایی پژوهش در راستای الگوی سرمایه اجتماعی اونیکس و بولن (۲۰۰۰) نشان می‌دهد که در مجموع دو سازه اصلی ابعاد شناختی (هنجارهای اعتماد) سرمایه اجتماعی و ابعاد ساختاری و ادراکی سرمایه اجتماعی زنان به ترتیب دارای نمره میانگین ۲/۷۵ و ۲/۷۲ گزارش شده است که

کمتر از حد متوسط (۳) بوده است. آزمون فرضیات نشان می‌دهد که از نظر آماری تفاوت معناداری بین دو سازه اصلی ابعاد شناختی سرمایه اجتماعی و بعد ساختاری و ادراکی سرمایه اجتماعی زنان وجود ندارد (جدول شماره ۱۲). نتایج تحلیل استنباطی در زمینه آزمون فرضیات تحقیق بیانگر این است که تفاوت معنادار در زمینه موضوع سرمایه اجتماعی زنان دانشجوی دانشگاه پیام نور اصفهان بر حسب پنج متغیر اجتماعی و آموزشی وضع تأهل (مجرد و متأهل)، نوع رشته تحصیلی (علوم انسانی و علوم پایه)، سال تحصیلی آموزشی، گروه‌های سنی و هم‌چنین شهر محل اقامت و سکونت دانشجوی زن (اصفهان و شهرضا) وجود نداشته است.

جدول ۱۲: رتبه‌بندی عوامل هشتگانه سرمایه اجتماعی زنان. آزمون تجربی الگوی سرمایه اجتماعی اونیکس و بولن (۲۰۰۰)

۱/۹۶	(۱) مشارکت در اجتماع محلی	ابعاد شناختی (هنجارهای اعتماد) سرمایه اجتماعی زنان
۲/۵۳	(۲) روابط همسایگی	
۳/۴۴	(۳) روابط اجتماعی با بستگان و دوستان	
۲/۹۶	(۴) زمینه‌های کاری و شغلی	
۳/۰۸	(۵) فعال بودن در متن اجتماعی	سازه‌های ساختاری و ادراکی سرمایه اجتماعی زنان
۲/۷۰	(۶) احساس اعتماد و امنیت اجتماعی	
۳/۰۱	(۷) مدارای فرهنگی	
۲/۶۶	(۸) ارزشمندی و مفید بودن زندگی	

یکی از محدودیتهای پژوهش کم بودن حجم نمونه تحقیق است که بر این اساس نمی‌توان ادعا کرد که نتایج قابل تعمیم به کل زنان دانشگاه پیام نور بشود؛ لذا پیشنهاد می‌شود تا در پژوهش‌ها آینده با افزایش حجم نمونه و هم‌چنین تعیین حجم نمونه بتوان با دقت بیشتری به تعمیم نتایج نائل آمد. پیشنهاد دیگر تحقیق این است که با توجه به گرایشهای چندگانه جامعه شناختی در بررسی و تبیین سرمایه اجتماعی، که در ابتدای مقاله معرفی شده بود در مطالعات آینده در زمینه سرمایه اجتماعی زنان به ابعاد دیگر موضوع (برای نمونه پیشایندهای سرمایه اجتماعی زنان، پسایندهای سرمایه اجتماعی زنان، بررسی سرمایه اجتماعی زنان بر حسب گروه‌های سنی، شغلی، دینی، قومی و طبقاتی، چگونگی همبستگی و ارتباط سرمایه اجتماعی زنان با سایر موضوعات اجتماعی و فرهنگی) پرداخته شود.

منابع

- ابراهیم نجف آبادی، اعظم؛ سام آرام، عزت الله (۱۳۹۲). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و احساس شادی (مورد مطالعه زنان ۲۴-۱۵ ساله شهر اصفهان). *جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران*. س دوم. ش ۵: ۹ تا ۳۱.
- باقری یزدی، هانیه السادات (۱۳۹۰). رابطه سرمایه اجتماعی با خطرپذیری در دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی تهران. *فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی*. س ۱۱. ش ۴۱: ۲۲۳ تا ۲۵۰.
- پیران، پرویز؛ موسوی، میرطاهر؛ شینانی، ملیحه (۱۳۸۵). کارپایه مفهومی و مفهوم سازی سرمایه اجتماعی. (با تأکید بر شرایط ایران). *فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی*. س ۶. ش ۲۳: ۴۴ تا ۴۹.
- خواجه نوری، بیژن؛ مقدس، علی اصغر (۱۳۸۷). جهانی شدن و سرمایه اجتماعی زنان. *علوم اجتماعی*. س ۵. ش ۲: ۱۳۱ تا ۱۵۴.
- رئیس، طاهره؛ مقدس، علی اصغر (۱۳۹۰). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی زنان و تقسیم کار خانگی؛ نمونه مورد مطالعه، زنان متأهل شهر جیرفت. *دو فصلنامه علوم اجتماعی*. س ۸. ش ۲: ۸۱ تا ۱۰۴.
- رجبی گیلان، نادر؛ قاسمی، سید رامین؛ رشادت، سهیلا؛ رجبی گیلان، سجاد (۱۳۹۲). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی مرتبط با سلامت در معلمان. *مجله دانشگاه علوم پزشکی زنجان*. ش ۸۸: ۹۵ تا ۱۰۷.
- رفعت‌جاء، مریم؛ قربانی، سمیه (۱۳۹۰). تأثیر سرمایه اجتماعی بر ارتقای شغلی زنان. زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان). س ۹. ش ۱ (پیاپی ۳۲): ۱۱۷ تا ۱۴۶.
- زکی، محمد علی (۱۳۹۳). بررسی پژوهش‌های سرمایه اجتماعی در ایران (روندها، الگوها و گرایش‌های پژوهشی). *کتاب ماه علوم اجتماعی*. س ۱۸. (دوره جدید). ش ۷۳: ۲۹ تا ۴۱.
- سالارزاده، نادر؛ حسن‌زاده، داوود (۱۳۸۵). بررسی تأثیر میزان سرمایه اجتماعی بر رضایت شغلی معلمان. *فصلنامه علوم اجتماعی*. ش ۳۳: ۱ تا ۲۶.
- سفیری، خدیجه؛ صدفی، ذبیح‌اله (۱۳۹۱). فراتحلیل مطالعات و تحقیقات جنسیت و سرمایه اجتماعی. *فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی*. س ۲۳. ش ۴۷: ۳۷ تا ۷۴.
- شاکری‌نیا، ایرج (۱۳۸۹). رابطه سرمایه اجتماعی و معناداری زندگی با سلامت روان در زنان قربانی همسرآزاری. *زن و بهداشت*. س ۲. ش ۱: ۴۷ تا ۶۶.
- عبداللهی، محمد؛ موسوی، میرطاهر (۱۳۸۶). سرمایه اجتماعی در ایران: وضعیت موجود، دورنمای آینده و امکان‌شناسی گذار. *فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی*. س ۶. ش ۲۵: ۱۹۵ تا ۲۳۳.
- علی بیگی، امیر حسین؛ جعفری نیا، معصومه؛ قربانی، فاطمه؛ سلیمانی، عادل (۱۳۹۰). رابطه بین سرمایه اجتماعی و رضامندی شغلی کشاورزان شهرستان کرمانشاه. *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*. س ۱. ش ۳: ۶۹ تا ۸۰.
- قجری، حسینعلی؛ علیخانی‌فرادنبه، اعظم (۱۳۹۱). میزان سرمایه اجتماعی زنان شهر بروجن و عوامل اجتماعی تأثیرگذار بر آن. *جامعه‌شناسی کاربردی*. س ۲۳. ش ۱: ۱۷۱ تا ۱۹۳.

- قدرتی، حسین؛ یاراحمدی، علی؛ مختاری، مریم؛ افراسیابی، حسین (۱۳۹۰). تحلیل سرمایه اجتماعی و باروری زنان در مناطق شهری سبزوار. *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*. س ۱. ش ۴: ۷۹ تا ۹۴.
- مرادیان سرخکلایی، منور؛ افتخار اردبیلی، حسن؛ نجات، سحرناز؛ ساعی پور، نرگس (۱۳۹۳). سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تهران در سال ۱۳۹۰. *مجله پژوهشهای نظام سلامت*. س ۱۰. ش ۲: ۲۶۷ تا ۲۵۸.
- مرادیان سرخکلایی، منور؛ اسماعیلی شه میرزادی، سیما؛ صادقی، رویا؛ نیکو سرشت، زهرا؛ فرد، فرزانه (۱۳۹۲). بررسی ارتباط بین کیفیت زندگی با سرمایه اجتماعی در کارکنان شبکه بهداشت و درمان شهرستان ری سال ۱۳۹۱. *مجله علوم پزشکی رازی*. س ۲۰. ش ۱۱۴: ۶۹ تا ۷۷.
- موسوی، میر طاهر؛ شیانی، ملیحه (۱۳۹۴). سرمایه اجتماعی و سلامت اجتماعی: مفاهیم و رویکردها. تهران: نشر آگاه.
- نراهی، نرجس؛ صادقی عمروآبادی، بهروز؛ شهبازی، نجفعلی؛ غلامی، روح الله (۱۳۹۱). ارزیابی عوامل اجتماعی - اقتصادی مؤثر بر سرمایه اجتماعی زنان (با تأکید بر نقش آن در اقتصاد گذار ایران). *فصلنامه فرهنگی تربیتی زنان و خانواده*. س ۷. ش ۱۹: ۱۰۵ تا ۱۲۵.
- نیازی، محسن؛ شقایب مقدم، الهام؛ شادفر، یاسمن (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین میزان سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در بین زنان مناطق شمال (۱ و ۲) و جنوب شهر (۱۹ و ۲۰) تهران. *جامعه شناسی مطالعات جوانان*. س ۳. ش ۲: ۱۳۱ تا ۱۶۰.

- Adam, F. and Roncevic, (2003), "Social capital: recent debates and research". *Social Science Information*, Vol. 42, No. 2,:155-183.
- and life satisfaction in an urban Australian community? *Kōtuitui: New Zealand Journal of Social Sciences Online*, V. 3, N.1: 15-20.
- Halpern, D.(2005). *Social Capital*. London: Polity.
- Heere, B; M.Walker;H. Gibson,B. Thapa ;S. Geldenhuys ; and W.Coetzee. (2015) "Questioning the Validity of Race as a Social Construct: Examining Race and Ethnicity in the 'Rainbow Nation'," *African Social Science Review*. Vol. 7:No. 1, Article 2: 24-43.
- Koutra,K, P. Orfanos, T. Roumeliotaki,G. Kritsotakis, A. Kokkevi, and A. Philalithis.(2011). sychometric Validation of the Youth Social Capital Scale in Greece. *Research on Social Work Practice*. V.22.N.3:333-343.
- Kritsotakis, G., Antoniadou, E., Koutra, K., Koutis, A., & Philalithis,A. (2010). Cognitive validation of the social capital questionnaire in Greece. *Nosileftiki*,V. 49,N.3: 274-285, (in Greek).
- Lin, N, K.Cook, and R. S. Burt.(2005). *Social Capital: Theory and Research*. NY: Aldine de Gruyter.
- Miller, Evonne and Buys, Laurie (2008) Does social capital predict happiness, health
- Narayan, D.a and M.F.Cssidy.(2001). A Dimensional Approach to Measuring Social Capital:Development and Validation.of a Social Capital Inventory.*Current sociology*.N.49,N.2:59-102.
- O'Brien MS, Burdsal CA, Molgaard CA.(2004). Further development of an Australian-based measure of social capital in a US sample. *Social Science & Medicine*. V.59.N.6: 1207–1217.
- Onyx, J., & Bullen, P. (2000). Measuring social capital in five communities. *The Journal of Applied Behavioural Science*,V.36,N.1: 23-42.

- Onyx, J., Osburn, L. and Bullen, P. (2004) "Response to the environment: Social capital and sustainability." Australasian Journal of Environmental Management, V. 11, N.1: 20-27.
- Onyx, J., Wood, C., Bullen, P., & Osburn, L. (2005). Social Capital, arural youth perspective. Youth Studies Australia, V.24, N.1: 21-27.
- Stone, W. and Hughes, J.(2002).Social Capital: Empirical Meaning and Measurement Validity, Research Paper no. 27, Australian Institute of Family Studies, June.